

Portret społeczno- -demograficzny seniorów

Przedruk i rozpowszechnianie
tej publikacji **w całości** dozwolone
wyłącznie za zgodą CBOS.
Wykorzystanie **fragmentów**
oraz danych empirycznych
wymaga podania źródła

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 14 stycznia 2016 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Pod koniec 2014 roku liczba ludności Polski wynosiła 38,5 mln, w tym ponad 8,5 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej. Udział osób w wieku 60+ w ogólnej populacji wzrósł – w porównaniu z rokiem 1989 – o 7,5 punktu procentowego (z 14,7% do 22,2%). Dla porównania: odsetek dzieci i młodzieży zmniejszył się w tym czasie o niemal 12 punktów procentowych – z prawie 30% do 18%¹. Tak duże zmiany demograficzne wywołały zwiększone zainteresowanie seniorami m.in. socjologów, gdyż implikują one wiele innych ważnych społecznie zjawisk.

W przedstawionych analizach wykorzystano połączone zbiory z trzynastu badań zrealizowanych przez CBOS w okresie sierpień 2015 – sierpień 2016². W ten sposób uzyskano dużą liczebnie próbę (N=13 385) pełnoletnich mieszkańców Polski, dzięki czemu obraz całej dorosłej populacji może być bardziej precyzyjny. Seniorzy są prezentowani na tle ogółu badanych, a także w porównaniu z innymi grupami wiekowymi. Wśród seniorów wyróżniono ze względu na wiek trzy grupy: 1) 60–65 lat, 2) 66–74 lata i 3) 75 lat i więcej.

GOSPODARSTWO DOMOWE

O gospodarstwach domowych ludzi starszych mówi się, że cechuje je **singularyzacja**, czyli wysoki odsetek osób żyjących w gospodarstwach jednoosobowych. Widać to zarówno wtedy, gdy porównuje się liczbę takich gospodarstw w całej populacji, jak i w poszczególnych grupach seniorów.

Wśród osób młodych i w średnim wieku (od 18 do 44 roku życia) odsetek gospodarstw jednoosobowych jest niski, nie przekracza 6%. Wskaźnik ten jest ponad dwukrotnie wyższy w grupie Polaków w wieku 55–64 lata (13%) i czterokrotnie wyższy wśród osób mających 65 lat i więcej (24%).

¹ *Ludność w wieku 60+. Struktura demograficzna i zdrowie*. Notatka GUS przygotowana na posiedzenie Sejmowej Komisji Polityki Senioralnej dotyczące „Informacji Ministra Zdrowia na temat wpływu zmian demograficznych i starzenia się społeczeństwa na organizację systemu ochrony zdrowia i Narodowy Program Zdrowia” (w dniu 19.02.2016 r.); <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-w-wieku-60-struktura-demograficzna-i-zdrowie,24,1.html>

² Trzynaście badań „Aktualne problemy i wydarzenia” – wszystkie zrealizowano na ogólnopolskich, reprezentatywnych, losowych próbach dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Z ilu osób, łącznie z Panem(ią), składa się Pana(i) gospodarstwo domowe?	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
Jedna	3	6	4	7	13	24
Dwie	9	16	11	23	46	50
Trzy	23	33	24	26	20	12
Cztery	31	27	39	26	11	5
Pięć i więcej	34	18	22	18	10	9

Wzrost odsetka gospodarstw jednoosobowych w zależności od wieku jeszcze lepiej ilustruje inny podział na grupy wiekowe: wśród osób mających od 18 do 59 lat 6% żyje w gospodarstwie jednoosobowym, po 60. roku życia odsetek ten rośnie skokowo. Im starsze osoby, tym częściej żyją w gospodarstwach jednoosobowych – wśród 75-latków lub starszych jest to już prawie jedna trzecia (31%).

Tabela 2

Z ilu osób, łącznie z Panem(ią), składa się Pana(i) gospodarstwo domowe?	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach					
Jedna	10	21	6	14	19	31
Dwie	27	49	17	49	52	46
Trzy	23	14	27	17	13	9
Cztery	22	7	29	10	5	5
Pięć i więcej	18	10	21	10	10	9

Głównym powodem singularyzacji jest śmierć jednego ze współmałżonków. O ile wśród badanych w wieku od 18 do 59 lat wdową lub wdowcem jest tylko 2% z nich, o tyle po 60. roku życia odsetek ten szybko rośnie. Najwyższy jest w grupie wiekowej 75+, w której prawie połowę stanowią osoby owdowiałe (46%).

Tabela 3

Stan cywilny	Ogółem osoby w wieku 18+	Grupy wiekowe			
		do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach				
Kawaler / panna	24	33	5	4	2
Żonaty / mężatka	62	61	74	68	49
Rozwiedziony(a), w separacji	5	4	7	4	3
Wdowiec / wdowa	9	2	14	24	46

Kolejną charakterystyczną cechą gospodarstw domowych seniorów jest **feminizacja**, wyrażająca się w rosnącym systematycznie wraz z wiekiem udziale kobiet. O ile w grupie osób od 18 do 59 roku życia nieco więcej jest kobiet (52%) niż mężczyzn (48%), o tyle w najstarszej grupie, czyli 75+, różnica udziału kobiet i mężczyzn wzrasta do 16 punktów procentowych. Proces feminizacji zaczyna się w drugiej fazie okresu starości, czyli po 74. roku życia³.

Tabela 4

Płeć	Ogółem osoby w wieku 18+	Ogółem osoby w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach					
Mężczyźni	47	46	48	47	47	42
Kobiety	53	54	52	53	53	58

MIEJSCE ZAMIESZKANIA

Struktura wiekowa mieszkańców miast i wsi jest bardzo zbliżona, można ją określić jako zrównoważoną. Warto przy tym odnotować, że wśród mieszkańców wsi nieco wyższy jest odsetek osób młodych (44%) i w średnim wieku (41%–42%) niż seniorów mających 65 lat i więcej (38%). Widać to także wówczas, gdy podzieli się populację na osoby w wieku do 59 lat i poszczególne grupy seniorów.

Tabela 5

Miejsce zamieszkania	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
Wieś	44	39	41	42	38	38
Miasto do 20 tys.	13	14	13	14	14	14
20-100 tys.	18	19	20	20	21	19
101-500 tys.	15	16	16	15	17	18
501 tys. i więcej ludności	11	12	9	9	10	11

³ W 2015 roku przeciętna długość życia mężczyzn w Polsce wynosiła 73,6 lat, a kobiet – 81,6 lat. Zob. *Trwanie życia w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2016, s.15.

Tabela 6

Miejsce zamieszkania	Ogółem osoby w wieku 18+	Grupy wiekowe			
		do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
w procentach					
Wieś	40	41	38	37	39
Miasto do 20 tys.	14	13	14	14	15
20-100 tys.	20	20	21	19	18
101-500 tys.	16	16	16	18	18
501 tys. i więcej ludności	11	10	10	12	11

WYKSZTAŁCENIE

Wśród seniorów odsetek osób słabo wykształconych jest bardzo wysoki. Wykształcenie podstawowe ma 42% respondentów w wieku 65 lat i więcej. W młodszych pokoleniach widać efekt boomu edukacyjnego ostatniego 25-lecia, w grupie badanych mających od 25 do 34 lat niemal połowa to osoby z wyższym wykształceniem (46%).

Tabela 7

Wykształcenie	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
w procentach						
Podstawowe	33	7	10	13	21	42
Zasadnicze zawodowe	11	15	28	38	35	19
Średnie	44	32	28	27	30	25
Wyższe	12*	46	34	22	14	14

* W tej grupie wiekowej większość jeszcze się uczy lub studiuje, dlatego niski jest odsetek osób z wyższym wykształceniem

Z porównania poziomu wykształcenia seniorów w różnym wieku wynika, że najslabiej wykształceni są najstarsi – wśród osób mających co najmniej 75 lat nieco ponad połowa legitymuje się wykształceniem jedynie podstawowym (54%). Wprawdzie odsetki osób z wyższym wykształceniem są w poszczególnych grupach seniorów na tym samym poziomie (13%–15%), lecz nie zmienia to podstawowego wniosku, że seniorzy są znacznie gorzej wykształceni niż młodsze pokolenie.

Tabela 8

Wykształcenie	Ogółem osoby w wieku 18+	Grupy wiekowe			
		do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach				
Podstawowe	20	14	25	34	54
Zasadnicze zawodowe	24	25	33	23	13
Średnie	30	32	29	28	21
Wyższe	25	30	13	15	13

PRACA ZAROBKOWA I STATUS ZAWODOWY

Można mówić o dwóch cezurach aktywności zawodowej Polaków. Pierwszą jest 60. rok życia. Spośród badanych w wieku 60–65 lat 28% jeszcze pracuje zawodowo, w tym 23% w pełnym wymiarze czasu. Drugą cezurą jest przekroczenie 65. roku życia: w grupie seniorów mających od 66 do 74 lat jest trzykrotnie mniej pracujących (8%), przy czym tylko 5% pracuje w pełnym wymiarze.

Większość Polaków przestaje być aktywna zarobkowo po przekroczeniu 60. roku życia. O ile wśród osób w wieku produkcyjnym (od 18 do 59 lat) z większą lub mniejszą regularnością pracuje 70%, o tyle po osiągnięciu 60. roku życia wskaźnik ten jest pięciokrotnie niższy – ogółem wśród Polaków w wieku 60+ pracuje tylko 14%.

Tabela 9

Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo bierze Pan(i) prace zleczone), niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	Ogółem w wieku 18+	Ogółem w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach					
Tak, w pełnym wymiarze czasu	47	10	63	23	5	1
Tak, w niepełnym wymiarze czasu	3	2	4	3	1	1
Tak, dorywczo	3	2	3	2	2	1
Nie	47	86	30	72	92	98

Znaczne obniżanie się poziomu aktywności zarobkowej jest widoczne już na wcześniejszym etapie życia. Spadek liczby pracujących zaznacza się wśród osób mających od 45 do 54 lat (pracuje ich o 7 punktów procentowych mniej niż tych, którzy są w wieku 35–44 lata), a pogłębia się po 55. roku życia.

Tabela 10

Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo bierze Pan(i) prace zleczone), niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
Tak, w pełnym wymiarze czasu	26	70	77	69	33	3
Tak, w niepełnym wymiarze czasu	6	5	3	3	3	1
Tak, dorywczo	7	3	2	3	2	1
Nie	61	23	18	25	62	95

Podstawowym źródłem dochodów seniorów jest zatem wyłącznie emerytura. Pobiera ją 86% Polaków w wieku 60+. O ile w grupie wiekowej 60–65 lat emeryturę otrzymuje dwie trzecie (69%), o tyle począwszy od 66. roku życia prawie wszyscy.

Tabela 11

Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona Pana(i) głównym źródłem utrzymania czy też nie?	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
Tak	6	3	4	12	55	95
Nie	94	97	96	88	45	5

Tabela 12

Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona Pana(i) głównym źródłem utrzymania czy też nie?	Ogółem w wieku 18+	Ogółem w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	W procentach					
Tak	32	86	8	69	94	97
Nie	68	14	92	31	6	3

Kontynuowanie pracy w wieku 60+ jest związane z poziomem wykształcenia. Wśród osób z wykształceniem podstawowym 96% nie podejmuje pracy stałej ani dorywczej, ani w niepełnym wymiarze czasu. W grupie osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym lub średnim odsetek ten spada odpowiednio do 85% i 84%. Najniższy jest wśród najlepiej wykształconych. W tej grupie 22% Polaków w wieku 60+ pracuje w pełnym wymiarze czasu, a 70% nie podejmuje żadnej pracy.

Tabela 13

Osoby w wieku 60+ (N=4050)				
Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo bierze Pan(i) prace zleczone), niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	Wykształcenie			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
	w procentach			
Tak, w pełnym wymiarze czasu	3	12	12	22
Tak, w niepełnym wymiarze czasu	0	1	2	5
Tak, dorywczo	1	2	2	3
Nie	96	85	84	70

Dodatkowych informacji dostarczają dane dotyczące statusu zawodowego seniorów. Wśród tych, którzy są w wieku 60+, można zaobserwować interesujące zjawisko: wraz z wiekiem istotnie spada odsetek rencistów, a rośnie odsetek emerytów. O ile wśród osób w wieku 60–65 lat 18% stanowią renciści, o tyle w kolejnych przedziałach wiekowych jest ich już o połowę mniej (7%–8%). Prawdopodobnie osoby w wieku przedemerytalnym z różnych powodów (m.in. trudności ze znalezieniem pracy) korzystają z możliwości uzyskania renty.

Tabela 14

Grupy społeczno-zawodowe	Grupy wiekowe			
	do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
	w procentach			
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	14	5	3	0
Średni personel, technicy	5	2	1	0
Pracownicy administracyjno-biurowi	9	3	0	0
Pracownicy usług	8	2	0	0
Robotnicy wykwalifikowani	15	6	0	0
Robotnicy niewykwalifikowani	6	3	0	0
Rolnicy	6	3	1	0
Pracujący na własny rachunek	6	3	1	0
Bezrobotni	7	4	1	0
Emeryci	2	47	84	90
Renciści	4	18	7	8
Uczniowie i studenci	9	0	0	0
Gospodynie domowe i inni	9	4	1	0

W ostatniej kolumnie suma wynosi 98%. Wynika to z faktu, że w tabeli nie uwzględniono wskazań poniżej 0,5%: wśród osób w wieku 75+ 0,3% zalicza się do specjalistów lub kadry kierowniczej, 0,3% to rolnicy, 0,3% pracuje na własny rachunek, 0,2% to pracownicy usług, 0,2% – robotnicy wykwalifikowani itd.

WARUNKI MATERIALNE

Struktura dochodów osób starszych, czyli utrzymywanie się przez zdecydowaną większość wyłącznie z emerytury, musi wpływać na ich sytuację materialną.

Różnice statusu widać w deklaracjach dotyczących warunków materialnych. Jako złe lub raczej złe określa warunki materialne swojego gospodarstwa domowego 8% osób w wieku do 59 lat, 14% w grupie wiekowej 60–65 lat, 13% w grupie 66–74 lata i 11% Polaków mających 75 lat i więcej. Różnice wskazań między osobami aktywnymi zawodowo, tzn. do 59 roku życia, a różnymi grupami seniorów wynoszą od 3 do 6 punktów procentowych.

Większe zróżnicowania można zauważyć na poziomie przeciętnych lub dobrych warunków materialnych. Ponad połowa osób, które nie przekroczyły 60. roku życia, deklaruje, że żyje w raczej dobrych lub dobrych warunkach materialnych (55%), a 37% określa je jako przeciętne (ani dobre, ani złe). Natomiast w grupach wiekowych 60+ jest odwrotnie – najwięcej osób ocenia swoje warunki jako przeciętne: 46% w grupie mających 60–65 lat, 49% wśród tych, które mają 66–74 lata oraz 52% wśród osób 75+. Trzeba jednak zaznaczyć, że i wśród seniorów sporo jest osób dobrze sytuowanych, określających swoje warunki materialne jako dobre lub raczej dobre – 41% w grupie wiekowej 60–65 lat, 39% wśród mających 66–74 lata oraz 37% w grupie wiekowej 75+.

Tabela 15

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Ogółem w wieku 18+	Ogółem w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
			w procentach			
– złe	4	6	3	7	6	4
– raczej złe	5	7	5	7	7	7
– ani dobre, ani złe	41	49	37	46	49	52
– raczej dobre	32	24	36	25	24	23
– dobre	18	15	19	16	15	14

Tak więc podstawowa rozbieżność między statusem materialnym seniorów i młodszych pokoleń to różnica między odsetkami osób deklarujących warunki przeciętne a tymi, które określają je jako dobre lub raczej dobre. Przyglądając się zróżnicowaniom w młodszych pokoleniach można zauważyć, jak zmienia się ocena statusu: wśród młodych Polaków odsetek osób definiujących swój status materialny jako raczej dobry lub dobry jest najwyższy – to 66% wśród 18–24-latków, 62% wśród mających od 25 do 34 lat i 55% wśród 35–44-latków. Natomiast w żadnej z kolejnych grup wiekowych odsetek Polaków

oceniających raczej dobrze lub dobrze swoje warunki materialne nie przekracza połowy i zaczyna systematycznie spadać – z 47% wśród osób w wieku 45–54 lata do 38% w grupie wiekowej 60+.

Analizy w różnych grupach wiekowych dowodzą, że seniorzy są gorzej sytuowani niż młodsze pokolenia. Jednak sytuacje skrajne, takie jak np. brak jedzenia czy brak pieniędzy na podstawowe potrzeby, zdarzają się wśród seniorów rzadziej, ponieważ dysponują oni stałym miesięcznym dochodem (emeryturą, rentą). Niepracujące osoby w okresie przedemerytalnym częściej znajdują się w sytuacji skrajnej⁴.

Tabela 16

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
– złe	1	2	2	5	7	5
– raczej złe	3	4	4	6	7	7
– ani dobre, ani złe	30	33	39	42	46	50
– raczej dobre	41	41	37	29	25	23
– dobre	25	21	18	18	15	15

Sytuacja materialna seniorów w wieku 60+ zależna jest od poziomu ich wykształcenia. Wśród tych, którzy mają wyższe wykształcenie, 64% ocenia swoje warunki materialne jako raczej dobre lub dobre. Im niższe wykształcenie seniorów, tym mniejszy ich odsetek określa je w ten sposób (48% z wykształceniem średnim, 33% – z zasadniczym zawodowym i 26% – z podstawowym).

Tabela 17

Osoby w wieku 60+ (N=4050)				
Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wykształcenie			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
	w procentach			
– złe	7	8	4	0
– raczej złe	9	7	5	4
– ani dobre, ani złe	57	52	43	32
– raczej dobre	17	20	30	35
– dobre	9	13	18	29

⁴ Zob. komunikat CBOS „Seniorzy a młodsze pokolenia – problemy życia codziennego”, listopad 2016 (oprac. J. Kalka).

Ocena warunków materialnych ma charakter ogólny i subiektywny. Biorąc pod uwagę wysokość przeciętnych wynagrodzeń w Polsce, według GUS⁵, można przyjąć, że są one punktem odniesienia dla dokonywanej oceny. Potwierdzałyby to dane CBOS dotyczące oczekiwań dochodowych Polaków. Zdaniem badanych dochód ekwiwalentny⁶, pozwalający na zaspokojenie podstawowych potrzeb, wynosi 1445 zł (mediana 1290 zł), na życie na średnim poziomie – 2353 zł (mediana 2000 zł), a na dostatnie życie 3207 zł (mediana 2727 zł)⁷.

POSTAWY

Polacy określani są jako euroentuzjaści, ze względu na poziom poparcia dla członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Wyraża je zdecydowana większość, niezależnie od przynależności pokoleniowej. Porównując wskazania osób młodych, w średnim wieku i starszych warto zauważyć, że w najmłodszej grupie wiekowej (18–24 lata) odsetek przeciwników integracji (16%) jest dwukrotnie wyższy niż wśród osób w wieku 65+ (8%).

Tabela 18

Czy osobiście popiera Pan(i) członkostwo Polski w Unii Europejskiej czy też jest Pan(i) temu przeciwny(a)?	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
Popieram	76	84	87	85	85	81
Jestem przeciwny(a)	16	11	8	10	9	8
Trudno powiedzieć	8	5	5	5	6	11

Analizując poziom poparcia dla członkostwa Polski w Unii Europejskiej w poszczególnych grupach seniorów można zaobserwować, że wraz z wiekiem zmienia się on nieznacznie. Nie przybywa przeciwników, natomiast wśród osób w wieku 75+ spada odsetek zwolenników, a rośnie niezdecydowanych. Jednak w każdej grupie seniorów zdecydowanie dominują osoby akceptujące obecność Polski w UE.

⁵ Według GUS w 2015 roku przeciętne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw wynosiło: 4121,41 zł brutto (Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z 20.01.2016). W przedsiębiorstwach zatrudniających do 9 osób wynagrodzenia są znacznie niższe – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2014 r. wynosiło 2256,6 zł (*Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2014 r.*, GUS, październik 2015).

⁶ Do porównań sytuacji dochodowej gospodarstw domowych o różnej wielkości i strukturze demograficznej przelicza się je na tzw. jednostki ekwiwalentne posługując się odpowiednimi skalami. W celu porównania oczekiwań dochodowych zastosowana została oryginalna skala ekwiwalentności OECD.

⁷ Zob. komunikat CBOS „Oczekiwanie dochodowe Polaków”, listopad 2015 (oprac. M. Omyła-Rudzka).

Tabela 19

Czy osobiście popiera Pan(i) członkostwo Polski w Unii Europejskiej czy też jest Pan(i) temu przeciwny(a)?	Ogółem osoby w wieku 18+ (N=8201)*	Ogółem osoby w wieku 60+	Grupy wiekowe			
			do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej
w procentach						
Popieram	84	83	84	85	85	75
Jestem przeciwny(a)	10	9	11	10	7	9
Trudno powiedzieć	6	9	5	5	7	16

* Nie w każdym z trzynastu badań zadawano to pytanie, stąd niższa liczba respondentów. Pominięto odmowy odpowiedzi

Znana jest zależność między wiekiem a częstością udziału w praktykach religijnych. Ilustrują to prezentowane dane: im starsi są badani, tym częściej deklarują, że uczestniczą w praktykach religijnych regularnie. Raz w tygodniu praktykuje 38% osób w wieku 18–24 lata oraz 52% w wieku 65+. Jednak także wśród najstarszych Polaków grupa osób w ogóle niepraktykujących jest relatywnie liczna (12%).

Tabela 20

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
w procentach						
Kilka razy w tygodniu	4	2	4	5	5	9
Raz w tygodniu	38	37	43	47	48	52
1-2 razy w miesiącu	17	18	16	15	14	12
Kilka razy w roku	22	27	23	22	22	14
W ogóle nie uczestniczy	18	15	13	10	11	12
Odmowa odpowiedzi	0	1	1	1	1	0

Po 60. roku życia poziom udziału w praktykach religijnych nieco się zmienia. Wraz z wiekiem uczestnictwo w praktykach staje się częstsze, najwyższy odsetek praktykujących regularnie jest wśród seniorów liczących 75 lat i więcej: 64% z nich praktykuje raz w tygodniu lub częściej i jest to o 11 punktów procentowych więcej niż w grupie wiekowej 60–65 lat (53%).

Tabela 21

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Ogółem 18+ (N=13 385)	Grupy wiekowe				Ogółem w wieku 60+
		do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej	
	w procentach					
Kilka razy w tygodniu	5	4	5	7	11	7
Raz w tygodniu	44	42	48	51	53	51
1-2 razy w miesiącu	15	16	12	12	12	12
Kilka razy w roku	22	24	22	17	11	17
W ogóle nie uczestniczy	13	14	12	12	13	12
Odmowa odpowiedzi	1	1	1	0	0	0

Istnieje także zależność między wiekiem badanych a deklarowanym zainteresowaniem polityką. Starsi interesują się nią bardziej niż młodzi, a zwłaszcza najmłodszy. W stopniu bardzo dużym lub dużym interesuje się polityką tylko 11% Polaków w wieku 18–24 lata oraz 24% tych, którzy mają 65 lat i więcej⁸.

Tabela 22

Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Czy jest ono:	Grupy wiekowe					
	18–24 lata	25–34	35–44	45–54	55–64	65 lat i więcej
	w procentach					
– bardzo duże – uważnie (szczegółowo) śledzi Pan(i) prawie wszystko, co się dzieje w polityce	3	3	3	3	5	7
– duże – dość uważnie śledzi Pan(i) to, co się dzieje w polityce	8	10	11	13	14	17
– średnie – śledzi Pan(i) jedynie główne wydarzenia	42	48	50	51	52	44
– nikłe, niewielkie – często umykają Pana(i) uwadze nawet ważne wydarzenia	30	25	23	21	18	16
– żadne – praktycznie Pana(i) to nie interesuje	17	14	12	11	10	15

To zainteresowanie polityką zmniejsza się po przekroczeniu 75. roku życia – wzrasta wtedy odsetek seniorów twierdzących, że polityka w ogóle ich nie interesuje (20%), podczas gdy w grupach *young old* (60–74 lata) jest on o połowę niższy. Nadal jednak relatywnie wysoki odsetek seniorów uważnie śledzi wydarzenia polityczne: 20% wskazań wśród 60–65 latków, 27% wśród mających od 66 do 74 lat i 21% wśród osób w wieku 75+. To o kilka punktów procentowych więcej niż w jakiegokolwiek grupie młodszego pokolenia (czyli do 59. roku życia).

⁸ Potwierdza to frekwencja wyborcza – jak wiadomo, w wyborach uczestniczy wyższy odsetek osób starszych niż młodszych.

Tabela 23

Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Czy jest ono:	Ogółem 18+ (N=13 385)	Grupy wiekowe				Ogółem w wieku 60+
		do 59 lat	60–65 lat	66–74 lata	75 lat i więcej	
w procentach						
– bardzo duże – uważnie (szczegółowo) śledzi Pan(i) prawie wszystko, co się dzieje w polityce	4	3	5	8	6	6
– duże – dość uważnie śledzi Pan(i) to, co się dzieje w polityce	13	11	15	19	15	17
– średnie – śledzi Pan(i) jedynie główne wydarzenia	48	49	51	46	41	47
– nisko, niewielkie – często umykają Pana(i) uwadze nawet ważne wydarzenia	22	24	18	16	18	17
– żadne – praktycznie Pana(i) to nie interesuje	13	13	10	11	20	13

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech społecznych obecnych seniorów jest niski poziom wykształcenia. Prawdopodobnie jest to ostatnie pokolenie seniorów z wykształceniem na takim poziomie.

Kolejną wyróżniającą cechą jest singularyzacja gospodarstw domowych seniorów. Po 60. roku życia wskaźnik jednoosobowych gospodarstw rośnie w porównaniu z młodszymi pokoleniami trzyipółkrotnie (z 6% wśród osób w wieku 18–59 lat do 21% w grupie 60+).

Zdecydowana większość osób w wieku 60+ już nie pracuje zarobkowo (86%), utrzymując się wyłącznie z emerytury lub renty, co wpływa na ich status materialny. Należy jednak zaznaczyć, że status materialny seniorów jest zróżnicowany, przy czym większość z nich określa go jako przeciętny, czyli ani dobry, ani zły. W porównaniu z młodszymi pokoleniami ten status jest niższy, ale i wśród seniorów nie mała jest grupa tych, którzy dobrze go oceniają (jedna trzecia). Trzeba dodać, że wyobrażenia Polaków na temat dostatniego życia są niewygórowane.

Inną charakterystyczną cechą seniorów jest ponadprzeciętne – w porównaniu z młodszymi pokoleniami – zainteresowanie polityką. Śledzi ją szczegółowo lub dość uważnie co czwarty senior (23% osób w wieku 60+). To najbardziej ich odróżnia od najmłodszych badanych (w wieku 18–24 lata), wśród których takie zainteresowanie polityką deklaruje tylko co dziewiąty (11%).

Stosunek do członkostwa Polski w Unii Europejskiej mało różni młodsze i starsze pokolenia. Wprawdzie wśród najmłodszych (18–24 lata) relatywnie wysoki jest odsetek przeciwników integracji (16% – dwukrotnie wyższy niż wśród seniorów), jednak zarówno młodsze pokolenia, jak i seniorzy w zdecydowanej większości popierają członkostwo naszego kraju w UE.

Opracowała
Jolanta KALKA

A N E K S

Tabela 1

		Czy osobiście popiera Pan(i) członkostwo Polski w Unii Europejskiej czy też jest Pan(i) temu przeciwny(a)?				Liczba osób
		Popieram	Jestem przeciwny(a)	Trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi	
		%	%	%	%	
Ogółem		84	10	6	0	8226
Płeć	Mężczyźni	84	11	5	0	3906
	Kobiety	82	9	8	0	4320
Wiek	18–24 lata	76	16	8	0	912
	25–34	84	11	5	0	1584
	35–44	87	8	5	0	1472
	45–54	85	10	5	0	1227
	55–64	84	9	6	0	1469
	65 lat i więcej	81	8	11	0	1561
Miejsce zamieszkania	Wieś	80	11	8	0	3278
	Miasto do 19 999	85	10	5	0	1129
	20 000 – 99 999	84	9	7	0	1603
	100 000 – 499 999	84	10	5	0	1343
	500 000 i więcej mieszk.	88	8	3	0	873
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	75	11	14	0	1680
	Zasadnicze zawodowe	82	11	6	0	2014
	Średnie	85	10	5	0	2490
	Wyższe	89	8	2	0	2042
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	90	7	3	0	898
	Średni personel, technicy	88	9	3	0	301
	Pracownicy adm.-biurowi	88	9	3	0	531
	Pracownicy usług	86	9	5	0	504
	Robotnicy wykwalifikowani	82	13	5	0	912
	Robotnicy niewykwalifik.	80	11	9	1	365
	Rolnicy	84	12	4	0	380
	Pracujący na własny rach.	87	9	3	0	403
	Bezrobotni	79	12	9	0	461
	Emeryci	82	9	9	0	1896
	Renciści	78	10	12	0	532
	Uczniowie i studenci	78	15	7	0	512
	Gospodynie domowe i inni	81	10	8	1	531
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	78	12	10	0	1055
	Od 650 do 999 zł	81	11	8	0	1102
	Od 1000 do 1399 zł	84	10	7	0	1424
	Od 1400 zł do 1999 zł	87	9	4	0	1158
	2000 zł i więcej	91	7	2	0	1344
Ocena własnych war. mater.	Złe	72	16	12	1	743
	Średnie	82	10	8	0	3352
	Dobre	87	9	4	0	4131
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	75	15	10	0	415
	Raz w tygodniu	82	10	7	0	3618
	1–2 razy w miesiącu	88	7	5	0	1277
	Kilka razy w roku	84	11	5	0	1806
	W ogóle nie uczestniczy	83	10	6	0	1033
Poglądy polityczne	Lewica	92	6	2	0	1238
	Centrum	89	7	4	0	2277
	Prawica	82	14	5	0	2612
	Trudno powiedzieć	74	11	14	1	2073

Tabela 2

		Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?						Liczba osób
		Kilka razy w tygodniu	Raz w tygodniu	1–2 razy w miesiącu	Kilka razy w roku	W ogóle nie uczestniczy	Odmowa odpowiedzi	
		%	%	%	%	%	%	
Ogółem		5	44	15	22	13	1	13 385
Płeć	Mężczyźni	3	40	15	25	16	1	6357
	Kobiety	6	48	15	19	11	1	7028
Wiek	18–24 lata	4	38	17	22	18	0	1459
	25–34	2	37	18	27	15	1	2582
	35–44	4	43	16	23	13	1	2409
	45–54	5	47	15	22	10	1	1980
	55–64	5	48	14	22	11	1	2406
	65 lat i więcej	9	52	12	14	12	0	2549
Miejsce zamieszkania	Wieś	4	55	17	17	6	1	5334
	Miasto do 19 999	5	42	16	23	12	1	1833
	20 000 – 99 999	5	40	15	24	14	1	2614
	100 000 – 499 999	5	35	14	26	19	1	2189
	500 000 i więcej mieszk.	4	29	11	26	28	2	1415
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	6	48	15	17	13	0	2729
	Zasadnicze zawodowe	4	48	15	22	10	1	3276
	Średnie	5	42	16	23	14	1	4058
	Wyższe	5	41	15	23	16	1	3322
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	5	41	14	23	15	2	1462
	Średni personel, technicy	4	43	14	26	12	2	486
	Pracownicy adm.-biurowi	5	41	17	24	12	1	862
	Pracownicy usług	2	39	18	25	15	1	828
	Robotnicy wykwalifikowani	2	38	19	29	12	1	1503
	Robotnicy niewykwalifik.	2	39	17	26	14	1	586
	Rolnicy	3	65	15	14	2	1	633
	Pracujący na własny rach.	3	38	14	27	17	1	656
	Bezrobotni	2	34	16	28	19	0	740
	Emeryci	8	53	12	15	11	1	3074
	Renciści	7	45	13	20	15	1	844
	Uczniowie i studenci	5	40	16	18	20	1	805
Dochody na jedną osobę	Gospodynie domowe i inni	4	45	17	22	11	1	906
	Do 649 zł	4	47	16	21	11	0	1696
	Od 650 do 999 zł	5	46	18	21	9	0	1818
	Od 1000 do 1399 zł	5	48	16	20	11	0	2255
	Od 1400 zł do 1999 zł	7	44	14	21	14	0	1806
2000 zł i więcej	4	37	14	27	19	0	2246	
Ocena własnych war. mater.	Złe	5	34	17	25	18	1	1196
	Średnie	5	46	16	21	11	1	5434
	Dobre	5	45	14	22	13	1	6755
Poglądy polityczne	Lewica	2	32	13	27	25	1	1989
	Centrum	3	43	17	25	12	1	3665
	Prawica	9	54	13	16	8	1	4279
	Trudno powiedzieć	4	41	18	23	13	2	3409

Tabela 3

		Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Czy jest ono:						Liczba osób
		bardzo duże – uważnie (szczegółowo) śledzi Pan(i) prawie wszystko, co się dzieje w polityce	duże – dość uważnie śledzi Pan(i) to, co się dzieje w polityce	średnie – śledzi Pan(i) jedynie główne wydarzenia	nikłe, niewielkie – często umykają Pana(i) uwadze nawet ważne wydarzenia	żadne – praktycznie Pana(i) to nie interesuje	określił(a)by Pan(i) to inaczej	
		%	%	%	%	%	%	
Ogółem		4	13	48	22	13	0	13 385
Płeć	Mężczyźni	6	16	51	18	9	0	6357
	Kobiety	3	9	46	26	16	0	7028
Wiek	18–24 lata	3	8	42	30	17	0	1459
	25–34	3	10	48	25	14	0	2582
	35–44	3	11	50	23	12	0	2409
	45–54	3	13	51	21	11	0	1980
	55–64	5	14	52	18	10	0	2406
	65 lat i więcej	7	17	44	16	15	0	2549
Miejsce zamieszkania	Wieś	2	9	48	25	15	0	5334
	Miasto do 19 999	4	12	50	21	13	0	1833
	20 000 – 99 999	4	13	49	21	12	0	2614
	100 000 – 499 999	5	15	47	20	12	1	2189
	500 000 i więcej mieszk.	9	23	46	14	8	0	1415
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	2	6	42	25	24	0	2729
	Zasadnicze zawodowe	3	9	50	23	15	0	3276
	Średnie	4	14	49	23	10	0	4058
	Wyższe	7	20	51	16	6	0	3322
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	8	21	51	15	4	1	1462
	Średni personel, technicy	4	16	53	20	7	0	486
	Pracownicy adm.-biurowi	3	12	52	23	9	0	862
	Pracownicy usług	2	9	46	28	14	0	828
	Robotnicy wykwalifikowani	2	8	51	25	14	0	1503
	Robotnicy niewykwalifik.	2	7	45	25	21	0	586
	Rolnicy	2	8	56	24	10	0	633
	Pracujący na własny rach.	5	19	50	15	11	0	656
	Bezrobotni	2	7	43	28	20	0	740
	Emeryci	6	16	47	17	13	0	3074
	Renciści	4	11	46	20	19	0	844
	Uczniowie i studenci	3	10	46	28	14	1	805
	Gospodynie domowe i inni	2	7	42	30	18	0	906
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	2	5	46	26	21	0	1696
	Od 650 do 999 zł	2	8	49	25	16	0	1818
	Od 1000 do 1399 zł	4	11	50	23	11	0	2255
	Od 1400 zł do 1999 zł	5	16	51	18	9	0	1806
	2000 zł i więcej	9	25	49	12	5	0	2246
Ocena własnych war. mater.	Złe	3	9	40	26	21	1	1196
	Średnie	3	10	49	23	15	0	5434
	Dobre	5	15	49	20	10	0	6755
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	6	16	45	20	12	1	642
	Raz w tygodniu	4	12	51	21	12	0	5927
	1–2 razy w miesiącu	2	11	48	25	13	0	2037
	Kilka razy w roku	4	13	48	22	12	0	2906
	W ogóle nie uczestniczy	6	15	42	19	17	0	1756
Poglądy polityczne	Lewica	7	17	55	15	6	0	1989
	Centrum	3	12	53	23	8	0	3665
	Prawica	6	20	55	15	3	0	4279
	Trudno powiedzieć	1	2	30	33	34	1	3409